

Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Yahudilerin Altın Çağı

Günay Seferova*

Giriş

Tarihe baktığımızda, Türklerin ve Yahudilerin çoğu zamanlarda iyi ilişkilere sahip olduklarını ve aralarında herhangi ciddi bir sorunun bulunmadığını görmekteyiz. Hatta temeli 1299'da modern Türkiye'nin Bilecik ilinin Söğüt kentinde Osman bey tarafından kurulan ve Osmanoğulları Beyliği olarak bilinen Osmanlı İmparatorluğu tarihin belli zamanlarında Yahudiler için dünyanın en sakin ve neredeyse en güvenli sığınma mekanı olmuştur. Eğer makalemizi bölümlere ayırırsak onu 4 kısma ayırabiliriz, yani makalemizde 4 ara başlık olacaktır: 1. Avrupa'da başlayan *Rekonkista* operasyonunun sonucunda bazı Avrupa ülkelerinde yaşayan Yahudilerin Osmanlı İmparatorluğu'na gelişi; 2. Sultan Süleyman Kanunî ve Sultan Beyazıt'ın döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Yahudilerin altın dönemi; 3. Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Yahudilerin, Yahudi lobisinin gelişmesindeki rolü; 4. Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Yahudiler arasında Kabala mistisizminin gelişimi. Bu ara başlıkların yardımıyla makale incelenecektir.

Avrupa'da Başlayan Rekonkista Operasyonunun Sonucunda Bazı Avrupa Ülkelerinde Yaşayan Yahudilerin Osmanlı İmparatorluğu'na Gelmesi

İspanya'da ve Portekiz'de 1492 yılında başlayan ve Müslümanlara karşı Haçlı Seferi olarak tarihe geçen Rekonkista' operasyonunun sonucunda bu ülkelerde yaşayan insanların önünde iki seçim konmakta idi: ya kişi Hristiyan olacaktı; ya da o kişi öldürülecekti.² Rekonkista operasyonu, Pireney Yarımadası'nda yaşayan Müslümanların ve Yahudilerin Hristiyanlar tarafından sıkıştırılmasına neden olan dini içerikli bir harekâtı.

* Araştırmacı, Azerbaycan Diller Üniversitesi, Bakü/AZERBAYCAN, gunaysafarova@yahoo.com

1 İspanyol dilinde *Rekonkista*; yeniden ele geçirme, yeniden fetih demektir.

2 לראשי וןאיומן, תינאמ'תועה הירפמיאב דרפס ידוהי, זסדוג דהתסא, ונגו אכבר (Rivka Gonen, Esther Gohaz, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İspanya Yahudi'leri*, İsrail Müzesi, 1989, s. 208)

İspanya ve Portekiz’de başlayan bu harekât aslında 3 aşamadan geçmiştir: *İlk aşama 718 - 1085 yılları, ikinci aşama 1085 - 1238 yılları, üçüncü aşama 1238 - 1492 yıllarını kapsıyordu. 1238’den 1492’ye kadar süren üçüncü aşama, Granada Emirliği’nin çöküşünü ve Rekonkista harekât’ının başarıyla sonuçlanmasını sağladı.*³ Özellikle, *üçüncü aşama; Yahudilerin Osmanlı İmparatorluğu’na gelmesine ve buraya sığınmasına yol açtı. Bu tarihi olay, Türkiye Yahudileri tarafından, 1992’de Osmanlı İmparatorluğu’na Yahudilerin gelişinin 500. yıl dönümü vesilesiyle dünya çapında kutlandı.*⁴

“Harekât’ın tarihine baktığımızda, bu dönemde İspanya’nın Hristiyan kiliseleriyle yakın iş birliği içinde olduğunu ve 31 Mart 1492’de Yahudilere özel bir kararname verildiğini görmekteyiz. Bu kararnameye göre, ülkedeki tüm Yahudiler ülkeyi 2 Ağustos 1492’ye kadar terk etmek zorundaydılar. O dönemde İspanya’da yaklaşık 300.000 Yahudi yaşamaktaydı. Bu kararname onları rahatsız etmeye başladı ve bundan sonra Yahudiler yaşamak için başka Avrupa ülkelerine yöneldiler. Büyük bir ikilem karşısında kalan ve aynı zamanda dinlerinden dönmek ve vaz geçmek istemeyen Yahudiler Pireney Yarımadası’ndan ayrılmak zorunda kaldılar. O dönemde ise onlara daimi ikamet için ilk kucak açan Osmanlı İmparatorluğu oldu. Böylece, Kuzey Afrika’ya gelen Yahudiler, o dönemin en güçlü imparatorluklarından biri olan Osmanlı İmparatorluğu’nun çeşitli bölgelerinde yaşamaya başladılar.”⁵

Buna ek olarak söyleye biliriz ki, “1453 yılında Konstantinopol’un (şimdiki İstanbul) fethinden sonra Yunanistan ve Makedonya’dan büyük bir Yahudi topluluğu bu alana geçti ve oraya yerleşti. Osmanlı İmparatorluğu’nun topraklarının genişlemesi ve yeni arazilerin fethi sebebiyle, bu topraklardaki büyük ve eski Yahudi toplulukları da Osmanlı’nın hakimiyeti ve kontrolü altındaydı. Aynı zamanda 14. ve 15. yüzyıllarda Fransa, Portekiz ve İspanya’dan gelen birçok Yahudi toplulukları Osmanlı İmparatorluğu’nun çeşitli bölgelerinde, özellikle de

3 Tofiq Mustafazade, *Ümumi Tarih, I Kitap, (en qedim zamanlardan XV2I esrin sonunadek)* İqtisad Üniversitesi neşriyatı, Bakı 2009, s. 528.

4 “תַּיְנָאמְלוֹתֵהָ הַיְרֵפְמִיאָב מִיְדוּוּהָ” (“Yahudi’ler Osmanlı İmparatorluğu’nda”) https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%94%D7%99%D7%94%D7%95%D7%93%D7%99%D7%9D_%D7%91%D7%90%D7%99%D7%9E%D7%A4%D7%A8%D7%99%D7%94_%D7%94%D7%A2%D7%95%D7%AA%27%D7%9E%D7%90%D7%A0%D7%99%D7%AA

5 François Soyer, Reviewed by Dr Ariel Hessayon, *Jewish Expulsion from Spain to Portugal, 1492* Goldmiths College, University of London. <http://www.jewishwikipedea.info/1492.html>

Selanik'e yerleştirildi."⁶ İspanya'dan sürülmüş olan Yahudi toplulukları Osmanlı İmparatorluğu'nun hemen hemen tüm şehirlerine ve özellikle de Selanik, Edirne, Sofya ve İzmir'e yerleşmişlerdi. Buraya yerleşen Yahudiler buldukları arazilerin gelenek ve kültürünü de kendileri ile birlikte geldikleri ülkeye getirmişlerdir. Bu alanda, onlara kültür ve geleneklerini koruma ve muhafaza etme imkânı sağladıkları için, onlar burada da geleneklerini, dinî ayinlerini ve ritüellerini koruyabildiler. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Yahudilerin çoğu, burada bulunmayan ya da henüz gelişmemiş olan birçok zanaat endüstrisinde uzmanlaşmışlardır.

Örneğin, "Selanik şehri denizcilik faaliyetlerinin gelişmesiyle diğerlerinden farklıydı. Nitekim, bu şehirde yaşayan Yahudilerin çoğu denizle ilgili sanat alanlarında çalışıyorlardı ve limanlarda hakim pozisyonlarındaydı. Ayrıca onlar Osmanlı ordusuna silah temininde de aktiflerdi. Yahudiler sadece söz konusu alanlarında değil, ticaret, din, hukuk alanlarında da birçok başarıya ulaşmışlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Yahudiler arasında üst düzey görevlerde çalışanlara Rabbi Yosef ve oğlu Rabbi Moşe örnek olarak gösterilebilir. Bu iki Yahudi aynı zamanda o dönemin en eğitimli doktorlarıydılar."⁷

Buna ek olarak, "Osmanlı İmparatorluğu'na gelen Yahudiler arasında Rusya'dan gelen Yahudiler vardı. Onlar bu imparatorluğun topraklarına neredeyse boş gelmişlerdi. Öyle ki, kendi mülklerini İspanya'da terk ederek oradan çıkmışlardı, ya da limanlarda yağmalanmışlardı. Fakat Osmanlı İmparatorluğu'nda onlara sağlanan fırsat ve imkânları akıllıca kullanmayı başaran Yahudiler, kısa sürede finansal durumlarını düzeltebilmişlerdir. Hatta ticari işlerde, çeşitli devlet işlerinde önemli konumlara sahip olmuşlar ve burada onlar için yaratılan ortam ve imkânlarla kısa zamanda statülerini yükseltmişlerdir. İş ilişkilerinde, farklı hükümet işlerinde önemli görevlerde bulunmuşlardır. Yahudiler genellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun Selanik, İzmir, İstanbul, Edirne ve Bosna gibi büyük şehirlerinde yoğunlaşmışlardır. Belli zamanlarda Selanik şehrinin nüfusunun büyük bir kısmını sırf Yahudiler oluşturmuşdu. Hatta, çeşitli kaynaklara göre, 1618'de

6 טבמ - יגוליה ודיעב תידוהי תוברת : שדח ידוהי נמ, דלפניו נוטרומו משה דוד, ובצ ריא, לבוי והימרי, בוקלוו תימלוש ידוהי לעפמכ לארשי תנידמ; תוצופתב מייגרדומ מידוהי מייח; שדחה נומב מידוהי-אלו מידוהי : יעיבר רכ - ידפולקיצנא יגרדומ, 2007, s. 41.

(Shulamit Volkov, Yirmiyahu Yovel, Yair Tzaban, David Shaham ve Morton Weinfeld, Yeni Bir Yahudi Zamani: Laik Çağda Yahudi Kültürü - Bir Ansiklopedik Görüş - Cilt IV: *Modern Zamanlardaki Yahudi'ler ve Yahudi Olmayanlar; Diasporada Modern Yahudi hayat; Modern Yahudi Bir Girişim Olarak İsrail Devleti*, 2007, Kudüs, Keter Yaymevi - Modern Yahudi Kültür Derneği)

7 בוקלוו תימלוש, age, s. 42.

şehrin nüfusunun yaklaşık % 68'i Yahudilerden oluşuyordu.”⁸ Bu da toplam şehir nüfusunun yarıdan fazlası demektir. Bu dönemde, Yahudi cemaatinin en kalabalık olduğu diğer şehir, İstanbul şehriydi. *1517'de hükümetin değişmesine rağmen, bu şehir 16. yüzyılın sonuna kadar İsrail Yahudilerinin yaşamında önemli bir rol oynamaya devam etmiştir.*⁹

“1912’de, Selanik şehrinin Yunanlar tarafından işgali nedeniyle bu şehirde yaşayan Yahudi topluluğu hızla azalmaya başladı. 1913’te Yunanlılar tarafından yapılan nüfus sayımında, Yahudi nüfusunun yaklaşık 61.000 kişi olduğu belli olmuş, ama yine de sayı itibariyle şehirde çoğunluk teşkil etmişlerdir. Sonrasında Yahudilerin sayısı 45.000 kişiye düşmüş, Yunanların sayısı ise yaklaşık 39.000 kişiye ulaşmıştır.”¹⁰ Şehrin Yunanların kontrolüne geçmesi Yahudiler için hiç de iyi olmamıştır. Nitekim, şehirdeki Türklerle birlikte Yahudilere karşı da etnik ayrımcılık başlamıştı. Yahudiler bölgede Türklerin egemenliğinin sağlanmasını istiyorlardı ve hatta bunun için büyük devletlerle görüşmelerde bulundular. Fakat Yahudilerin bu girişimi sonuçsuz kalmıştı. Sonuç olarak, Yahudilerin bir kısmı Filistin topraklarına, Fransa, Polonya ve diğer ülkelere taşınmıştı.

“Yunanlıların bu politikasının bir sonucu olarak, 1928’de şehirdeki Yunan sayısı % 70 e, 1950’de % 95 e yükselmiştir. Şehir neredeyse tamamen Yunanlaştırılmıştı. Hatta, ikinci Dünya Savaşı yıllarında Almanya’nın Selanik şehrini ele geçirmesi ile birçok Yunan milliyetçiler Almanlara yardım etmiş ve zengin Yahudilerin yaşadığı evleri onlara göstermiştir. Sonuçta faşistler tarafından, birçok Yahudi; toplama kamplarına gönderilmiş ve öldürülmüştür.”¹¹ Türkiye Cumhuriyeti döneminde birtakım Kemalist aydınlar vardı ki, onların arasında Yahudi kökenli Moiz Koxe’nin adını örnek gösterebiliriz. Kendisi Türkiye Cumhuriyeti’nin tarihi, kültürü hakkında ilginç görüş ve düşünceler ileri sürmüştür. Bunların arasında *Moiz Koxen, Atatürk’çülük esasına dayanan “Kemalizm” başlıklı bir kitap yazmıştır. Atatürk’ün yeni bir Türk devleti yaratmış, politikasının etnik bileşimi daha da kötüleştirmediğini ve Türkiye’nin ekonomik ve kültürel gelişmesini sağlayan bir politikaya devam ettiğini belirtti.*¹²

8 “Türk-Yahudi münasibetlerine kısa tarihi bakış”, Posted: December 12, 2012, Beynelhalk Münasibetler, Benim Makalelerim // <https://yazarkesh.wordpress.com/2012/12/12/turk-y%C9%99hudi-munasibetlerine-k%C9%99t%C9%99r%C9%99n%C9%99-qisa-tarixi-baxis/>

9 מע, 1999, ניו, שמע הרישקו הרשע-עבשה האמב לארשי-יגרא ידוהיל לובנתסיא תוליהק לש העויס, האנ-ב ורי 106-65. (Yaron Ben-Nach, *İstanbuluların on yedinci yüzyılda Filistin Yahudi’lerine yardımları ve onlarla bağlantısı*, Haziran 1999, s. 65-106.)

10 “Türk-Yahudi münasibetlerine kısa tarihi bakış”, agm.

11 “Türk-Yahudi münasibetlerine kısa tarihi bakış”, agm.

12 “Türk-Yahudi münasibetlerine kısa tarihi bakış”, agm.

Sultan Süleyman Kanunî ve Sultan Beyazı'tın Döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaşayan Yahudilerin Altın Dönemi

Yukardakilere ek olarak belirtelim ki, Osmanlı Türkiye'sinde Yahudiler kendi altın çağlarını Sultan Süleyman Kanunî'nin, ayrıca 1. Sultan Selim'in ve Sultan 2. Beyazıt'ın döneminde yaşamışlardır.

“Sultan Süleyman, Osmanlı İmparatorluğu'nun en önemli sultanlarından biriydi. 6 Kasım 1494 yılında Trabzon'da doğdu, Osmanlı'nın Avusturya'nın İstanbul Anlaşmasını ihlal etmesi, vergisini ödememesi ve Erdele baskın yapmasından dolayı Macaristan'a olan ilerleyişinde, Zigetvar'ın fethinden bir gün önce, yani 6 Eylül 1566 yılında vefat etmiştir. Bu, Kanunî Sultan Süleyman'ın son ilerleyişiydi. Kanunî Sultan Süleyman Osmanlı İmparatorluğu'nun 10. padişahı ve 89. İslam halifesi olmuştur. Batı dünyasında Muhteşem Süleyman, Doğu ülkelerinde ise adil yönetimi ötürü Kanunî Sultan Süleyman olarak biliniyordu. O, Osmanlı İmparatorluğu'nda 1520 yılından 1566 yılına kadar, yani ölümüne kadar yaklaşık 46 yıl (45 yıl 3 ay 7 gün) sultanlık yapmış ve 13 defa sefere çıkmış, saltanatının toplamda 10 yıl 1 ayını seferlerde geçirmiştir. Ayrıca Osmanlı tarihinin en uzun süre tahtta oturan, en uzun süre dışarda kalan ve en çok sefere çıkan sultanı olarak bilinmektedir.”¹³ *Sultan Süleyman'ın Yahudi asıllı olması ile ilgili çeşitli varsayımlar ileri sürülmüştür. Nitekim, O, 1. Sultan Selim'in (veya Yavuz Sultan Selim) Yahudi eşinden dünyaya gelmiştir. Sultan Selim'in eşi ve Kanunî Sultan Süleyman'ın annesi Helga Polonya Yahudisi idi. Sonradan ise adını Hafıza Sultan olarak değiştirmiştir.*¹⁴ *Hafıza Sultan Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk Valide sultanı olarak biliniyordu. Oğlunun iktidarda olduğu dönemde, Hafıza Sultan Osmanlı İmparatorluğu'nun iç ve dış politikasında önemli rolü olan kişilerden biri olmuştur.*¹⁵ Yahudilerde neslin geçişi anne aracılığıyla olduğu için Kanunî Sultan Süleyman'ın da bir Yahudi olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki, Musevilğe göre annesi Yahudi olan herkes Yahudi sayılır.

Belki de sırf bu sebeple “Yahudiler Kanunî Sultan Süleyman'ın, ayrıca 1. Sultan Selim'in ve Sultan 2. Beyazıt'ın zamanında sarayda çok yüksek mevkilere sahip

13 “Sultan Süleyman Kanunî -Türk dünyasını muhteşem şahsiyeti”.
<http://karabakhmedia.az/main/1190-sultan-suleyman-qanuni-turk-dunyasini-mohteshem-shexsiyyeti-vdeo.html>

14 Stanford J. Shaw, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, Vol. I, 1976. p.148.

15 Pietro Bragadin, *Venetian Republic's ambassador in the early years of Suleiman the Magnificent's reign notes "a very beautiful woman of 48, for whom the sultan bears great reverence and love..."* Leslie Peirce (1993). *The Imperial Harem : Women and Sovereignty in the Ottoman Empire*, ISBN 0-19-508677-5. Oxford University Pres. s. 62.

olmuşlardır. Nitekim, Sultan Selim'in İstanbul'daki vergi toplama işine Eliyah Mizrahi isimli Yahudi bakıyordu ve hazinenin başında duruyordu. Ayrıca ünlü olan Moşe Hamon ailesi Osmanlı sarayında yüksek prestije sahip ailelerden biri olmuştur. Moşe Hamonun babası Joseph Yasef Hamon 2. Beyazıt ve Yavuz Sultan Selim'in (1518) aile hekimleriydi."¹⁶ *Bu dönemin diğer önemli saray hekimlerinden biri olan Musa Kalinus da Yahudi asıllı idi. Tarihin belli zamanlarında ise 2. Beyazıt'ın ve Sultan Selim'in hekimi olmuşlardır.*¹⁷ *Süleyman Kanunî'nin iktidarı zamanında da Yahudiler saray idaresinde yüksek mevkilere sahip olmuşlardır. Yahudiler özellikle onun döneminde güç ve zenginliğe sahip olmuşlardır.*¹⁸ *Öyle ki, Kanunî Sultan Süleyman kendisi de Yahudi asıllı bir bayanla evlenmişti. Nitekim, Sultan Süleyman'ın eşi, Hürrem Haseki Sultan (veya Rokselanna) Yahudi asıllı idi ve o, Ukrayna'nın Rohatyn kentinde doğmuştu.*¹⁹ *Hürrem Sultan'ın kızı Mihrimah Sultan'ın kendisi de Yahudi asıllı Rüstem Paşa ile evlendirilmişti.*²⁰ *Kanunî'nin göreve getirdiği ve 1550-1553 yılları arasında Osmanlı filosunun kaptanı olan Sinanüddin Yusuf Paşa Süleyman'ın damadı Rüstem Paşa'nın kardeşiydi ve sonuç itibarıyla o da bir Yahudiydi.*²¹ Ayrıca, Kanunî'nin amirallerinden biri olan Sinan Paşa'nın adı orta çağ kaynaklarında "Büyük Yahudi" olarak geçmektedir. Sinan Paşa'nın Yahudi kökenli olması 1947'de Türkiye'de basılan Yahudi gazetesi "Şalom" gazetesinde de yansımıştı.²² Yahudiler yalnızca Sultan Süleyman döneminde değil, aynı zamanda diğer Osmanlı sultanlarının döneminde de iyi hayata sahip olmuşlardır. Bazı dönemlerde Yahudilerin giyimlerine müdahaleler olmuştur. Örneğin, Sultan 2. Mehmet'in döneminde Yahudiler daha çok kırmızı şapka, pamuk elbise ve siyah ayakkabılar giyiyorlardı. Sonra Sultan 3. Murat'ın döneminde ise erkekler ipek elbise giymek, kadınlara pahalı kıyımculuk eşyalarından kullanmak yasaklanmıştı.²³ Her zaman olduğu gibi topraklarında yaşayan tüm milletlere karşı hoşgörülü olan Türkler büyük memnuniyetle kendi ülkelerinde Yahudilere yaşayacak yer sağlamışlardı. Bu dönem iktidarda olan Osmanlı Sultanı 2. Beyazıt onlara ülkesine gelmelerine ve burada sığınmalarına izin verdi.

16 *Encyclopedia Judaica*, Jerusalem, 1971. Vol. 18, s. 269, Dipnot: H. Inalcik, the Ottoman Empire the Classical Age 1300-1600.1973, s. 23.

17 Stanford, *age*, s. 148

18 *Encyclopedia Judaica*, Jerusalem, 1971. Vol. 19, s. 303, Bibliografya: A.H. Lybyer, the Government of Suleiman (1966); S. W. Baron, in: Joshua Finkel Festschrift (1974), s. 29-36.

19 Andrée Aclion Brooks, *The woman who defied kings*, Michigan Universty, Paragon House, 2002, s. 437.

20 Elli Kohen, *History of the Turkish Jews and Sephardim*, University Press of America, 2007. s. 51

21 Sicil-i Osmani, Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Kültür Bakanlığı ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.1996, C 5, s. 1515.

22 Şalom – Melih Namer, "Tarihe iz bırakan Yahudi korsanlar", 16 Aralık 2009.

23 בוקלוו תימלוש, *age*, s. 43.

Sonuç olarak, “yaklaşık 150 bine yakın Sefard (İspanya Yahudileri) Yahudileri Akdeniz aracılığıyla doğrudan Osmanlı topraklarına geldi. “ספרד” - “Sefarad” kelimesi İbranice İspanya anlamına gelir. Burada yaşayan Yahudiler sırf İspanya’ya göre kendilerini İbrani dilinde Sefarad Yahudileri adlandırmışlardır. Şu anda sayısı yaklaşık 1,5-2 milyon olan sefaradlar İsrail, Fransa, ABD, Arjantin, Türkiye, Brezilya, Kanada, Uruguay ve İtalya’da yaşamaktadırlar. Türkiye’de yaşayan Yahudilerin yaklaşık % 96’sını sadece sefaradlar oluşturmaktadır.”²⁴

“Sultan 2. Beyazıt 8. Osmanlı padişahıdır. Babası Fatih Sultan Mehmet, annesi Sitti Mükrimine Hatundur. Amasyada’da Matematik ve Felsefe eğitimi almıştır. Ayrıca dine olan bağlılığından dolayı kendisine Beyazıt-i Veli olarak hitap edilmiştir. 1481’de babası Fatih Sultan Mehmet vefat edince İstanbul’a gidip kendi saltanatını ilan etmiştir. Beyazıt döneminde Hersek, Osmanlı topraklarına katıldı ve Boğdan Prenslığı vergiye bağlandı. 2. Beyazıt Venedik ile barış antlaşmaları imzaladı.”²⁵ *Sefarad Yahudilerin bir kısmı Osmanlı Sultanı 2. Beyazıt’ın davetiyle Osmanlı İmparatorluğu’na gelip yerleşmişlerdir. Bu Yahudilerin çoğu Selanik ve İstanbul’a yerleştirildi. 1948’de İsrail Devleti’nin kurulmasından sonra, 1950’lerde çok sayıda Yahudi bu tarihi topraklara göç etti.*²⁶ *Sefarad Yahudileri, İspanyol dilinin Kastilya lehçesi olan ve Türk, İbranice ve Yunanca sözcükleri içeren “ladino” adlı bir dili konuşmaktadırlar. Bu dil artık daha az gelişmiş diller listesinde olmasına rağmen, Sefarad Yahudileri bu dili olabildiğince ellerinde tutmaya ve yapabildikleri kadar bu dili korumaya çalışmaktadırlar.*²⁷

Osmanlı İmparatorluğu’nda Yaşayan Yahudilerin Yahudi Lobisinin Gelişmesinde Rolü

Şunu belirtelim ki, tarih boyunca İspanya’dan göç eden ve Osmanlı İmparatorluğu’nda yaşayan Yahudiler burada Yahudi lobisinin gelişmesine özel önem vermişlerdir. Çünkü kendileri de iyi biliyorlardı ki, tüm dünya Yahudilerini bağlamak ve birleştirebilmek için en ideal araç ya tek ideoloji ya da ortak bir lobi olmalıydı. Bu meselede Joseph Nassi adlı Portekiz Yahudisinin çok önemli rolü olmuştur. *Joseph Nassi Osmanlı İmparatorluğu’nun tarihinde çok önemli rol oynayan Gracia Mendes Nassi’nin yakın akrabasıdır (kardeşi oğlu). Gracia Mendes veya Doña Gracia Mendes,*

24 Rebecca Weiner. “Judaism: Sephardim” <http://www.jewishvirtuallibrary.org/sephardim>

25 “Sultan 2. Beyazıt Hayatı” <https://www.kanunisultansuleyman.net/2-beyazit-hayati/>

26 “When the Sultan took in Jewish refugees” <https://972mag.com/when-the-sultan-took-in-jewish-refugees/132676/>

27 “İspanya: Osmanlı’ya sığınan Yahudi’lere vatandaşlık daveti” https://www.bbC.com/turkce/haberler/2013/03/130308_sefarad_Yahudi'leri.shtml

*16. yüzyılda Avrupa ve Osmanlı tarihinde önemli bir rol oynayan zengin bir Yahudi kadındı.*²⁸

“Doña Mendes ve eşi Fransisco Mendes Portekiz’den olan Yahudi asıllı banker bir aileden geliyordu. Portekiz’deki *Engizisyon*²⁹ döneminde zorla Hristiyanlığı kabul etmek durumunda kalmışlardır. Bu politika gereğince İspanya, Fransa’nın güneybatısında, İtalya ve Almanya’nın güneyinde geniş uygulanıyordu. İlerici insanlar dinin dogmalarına aykırı propagandaya göre çeşitli işkencelere maruz kalıyor, diri diri ateşlerde yakılıyorlardı. İspanya Engizisyon Mahkemelerinin hedefi İspanya’da yaşayan Müslümanları ve Yahudileri ülkeden kovmak ve İspanya’da katı bir katolik devleti kurmaktı. Eşi öldükten sonra onun işinin başına geçen Doña Mendes, 1553’te serveti ile birlikte İstanbul’a geldi. 1556’da Osmanlı tarihinde önemli rol oynayacak akrabası Yasef (Joseph) Nassi’ni İstanbul’a getirdi. Hatta Doña Mendes’in 2. Selim’in tahta çıkmasına katkıda bulunduğu söylenmektedir.”³⁰

“Joseph Nassi ise İstanbul’a geldikten sonra Yahudi lobisinin burada güçlendirilmesi yönünde ciddi faaliyete başlamıştır. Hatta bu yönde devlet memurları ile ve hükümet yetkilileriyle iş birliği kurmuştur. Nitekim, tarihte Sarı Selim olarak bilinen 2. Selim’in eşi ve 3. Murat’ın annesi Yahudi kökenli Nurbanu Sultan bu konuda Joseph Yassi’ye çok yakından yardım etmiş ve destek olmuştur. Nurbanu Sultan’ın aracılığıyla o, Kanunî Sultan Süleyman’la tanışmış ve bu sayede Yahudilerin burada birleşmesi için ondan yardım alabilmiştir. Hatta sonradan kendisi, Kanunî Sultan Süleyman’ın danışmanı görevine terfi ettirilmiş ve onunla birlikte çalışmıştır. Joseph’in kardeşi Samuel Nassi de daha sonra bu süreçlere katıldı.”³¹ Artık yavaş yavaş Yahudilerin saray ile ilişkileri güçlenmiş oluyordu. Yahudiler bu ilişkileri zamanında ve doğru kullanarak en yüksek pozisyonlara kadar yükselmeyi başardılar. Nassi’nin Osmanlı sarayında konumunu güçlendiren ve bu bakımdan insanları biraz düşündüren husus Yahudilerin kovuldukları ülkeler ile kendisinin sıkı işbirliği yapması ve Osmanlı İmparatorluğu ile bu ülkeler arasında sağlam bir köprü oluşturması oldu. Niçin düşündürücü idi bu durum? Çünkü ülkelerinden kovulduğu ve sığınma mekanı istedikleri zaman yardım alabilmedikleri ülkeler ile

28 “Joseph Nasi (C 1524 - 1579)” <http://www.jewishvirtuallibrary.org/joseph-nasi>

29 Engizisyon - orta çağ Batı Avrupa ülkelerinde Katolik Kilisesi’nin geçirdiği politikanın, ayrıca bu politikayı uygulayan örgütün adıdır

30 Samuel Kurinsky, "Jewish Women Through the Ages", Fact Paper 36. http://web.archive.org/web/20150910130317/http://www.hebrewhistory.info/factpapers/fp036_women.htm

31 “Türkiyede Yahudi lobbiciliyi (I hisse)” <http://sabiqun.az/prec.php?news=119>

bu yoğun ilişki neden gerekiyordu diye düşünüyorlardı. O, bir casus muydu? Bu ve benzeri sorular insanları rahatsız ediyordu.

Nitekim, “Nassi yalnızca ülkelerinden kovuldukları İspanya krallığı ile yoğun ilişki kurmakla yetinmiyor, diğer Avrupa ülkeleri ile de Osmanlı İmparatorluğu arasında köprü görevini yerine getirmeye çalışıyordu. Hatta Venedik yönetimi ile Osmanlı Sarayı arasında arabuluculuk ettiği için Venedik yönetiminden rüşvet aldığı tarihi kayıtlarda yer bulmuştur. Nedeniyle bakılmaksızın Nassi'nin bu faaliyeti onun sarayda konumunu daha da güçlendirmişti. Çünkü, sırf o dönemde Osmanlı İmparatorluğu çok güçlü devlete dönüşmüştü ve Avrupa ülkeleri ile ilişki sadece ona zarar vermiyordu, aksine ülkenin lehine idi. Bu çalışmada Nassi'nin faaliyeti Osmanlı Sultanı tarafından iyi değerlendiriliyordu.”³²

Böylece, “Joseph Nassi'nin girişimi sayesinde ülke topraklarında oluşturduğu lobi Osmanlı İmparatorluğu'nda kurulan ilk Yahudi lobisi sayılıyordu. Şimdiye kadar ülkede bu kadar sistemli bir ideoloji, lobi veya bu konuda herhangi yeni bir düşünce yoktu. Joseph tek bununla yetinmedi. Dünyanın çeşitli ülkelerine dağılmış olan Yahudileri bir araya toplamak ve Filistin topraklarına götürmek niyetinde idi. Hatta şöyle bir görüş öne sürülüyor ki, Joseph Nassi Yahudiler için Theodor Herzl'den önce Yahudileri birleştirmek için önemli adımlar atan kişi olmuştur. Sırf onun sayesinde ilk Yahudi lobisi düşüncesi ve ideolojisi oluşmuştu.”³³ Joseph Nassi, Yahudileri birleştirme fikrini gerçeğe dönüştürmek yönünde Kanunî Sultan Süleyman ile ilişkilerinin iyi olmasından yararlandı ve *Tiveriya gölü çevresindeki arazinin kendilerine verilmesini rica etti ve onu almayı başardı. Bu topraklara Yahudileri yerleştirmeyi, gelecekte ise bu bölgeye özerklik verilmesi umuduyla esaslı adımlar atmaya başladı.*³⁴ Nitekim, Yahudiler için bir vatanın veya ülkenin kurulması yönünde esaslı olarak ilk adımı atmış oldu. Tüm bu olumlu tarafları ile birlikte iki taraf arasında zaman zaman gerginlik ve gerilim gözlemlenmekteydi.

Hatta bazı kaynaklarda “Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasında Yahudilerin etkisi olduğuna ilişkin görüşler ve bilgiler vardır. Nitekim, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasında büyük rolü olan İttihat ve Terakki Cemiyetini, sonraları İttihat ve Terakki Fırkasını kuranlar arasında ve ayrıca Gençtürkler veya

32 “Türkiyede Yahudi lobbiciliyi (I hisse)”, agm.

33 “Türkiyede Yahudi lobbiciliyi (I hisse)”, agm.

34 “Don Joseph Nasi - Duke of Naxos” https://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/111925/jewish/Don-Joseph-Nasi-Duke-of-Naxos.htm

Jön Türkler harekâtını başlatanlar arasında çok sayıda Yahudi vardı.”³⁵ Osmanlı İmparatorluğu’nun onlar için yarattığı olanaklar ve fırsatlardan yararlanarak kısa sürede büyük bir güce sahip olan Yahudilerde artık güven oluşmuştu ve bu yönde kendi lehlerine çeşitli adımların atılması işine yakından dahil oluyorlardı. *2 Kasım 1839’da Sultan Abdülmecid döneminde Dışişleri Bakanı Mustafa Raşit Paşa’nın girişimi ile Tanzimat*³⁶ imzalanmıştı.³⁷ *Batı siyasetine geçme fikri, Mustafa Reşid Paşa’nın böyle bir kararname yazmasına yol açtı. Böylece, Batı’nın her alanda etkisi şu anda açık görünüyordu. Hatta Mustafa Reşid Paşa, kararnameyi hazırlarken İngiltere ile sıkı temas halindeydi.*³⁸

Bu kararın imzalanması ile “Yahudiler, yakın zamana kadar erişemedikleri ve onlar için önemli olan bazı üniversitelere girme şansına sahip oldular. Örneğin, tıp fakültesine giremeyen Yahudiler bu kararnamenin imzalanmasından sonra bu fakülteye girebilmişlerdi. Yahudi hahamının talebi ile, Sultan Abdülmecid özellikle Yahudilere bir kararname gönderdi: “Yahudiler kendi alanında istediklerini yiyip içecekler, istedikleri ayinleri düzenleyecek ve istedikleri gibi ibadet edecekler.” Çok ilginçtir ki, bu okula Yahudilerin girmesi sonrasında, burası *İttihat ve Terakki Cemiyeti* ve *Gençtürkler* gibi harekâtlerin beşiği olmuştur. Öyleki *İttihat ve Terakki Cemiyetinin* temeli 1889’da Tıp fakültesinde kuruldu.”³⁹

Belirtelim ki, “Osmanlı İmparatorluğu’nun içten zayıflamasında en büyük rol oynayan bu kuruluşların başında Gençtürkler harekâtı geliyor. Bu harekât Yahudilerin tıp fakültesine erişim hakkı elde etmesinden sonra 1865’te tıp fakültesinde oluşmuştu. Bu harekâtın kurucuları arasında çok sayıda Yahudi vardı. Bunlar arasında en ünlü olanlarından Nissim Russo, Emanuel Karaso’nun isimlerini örnek göstermek mümkündür.”⁴⁰ *Nissim Rousseau Saloniki şehrinde dünyaya gelen Türk Yahudisi idi. Osmanlı İmparatorluğu’nda yaşadığı sürede Maliye Bakanlığı’nda danışman ve Osmanlı Parlamentosu üyesi olarak hizmet etmişti. Siyasi faaliyeti boyunca kendisi Siyonizmi desteklemiş, İttihat ve Terakki Cemiyetinin ve Gençtürkler harekâtının ilk liderlerinden olmuştur.*⁴¹

35 “Türkiyede Yahudi lobbiciliyi (I hisse)”, agm.

36 Tanzimat 1839 yılından XIX yüzyılın 70’li yılların başına kadar Osmanlı İmparatorluğu’nda gerçekleştirilen reformlar idi. Reforma Türkçe "Tanzimat" (arapça kelime) diyorlar

37 “Tanzimatın I dövrü (1839-1853)” <https://turksunas.wordpress.com/2016/11/11/t%C9%99nzimatın-i-dovru-1839-1853/>

38 “Türkiyede Yahudi lobbiciliyi (I hisse)”, agm.

39 “Türkiyede Yahudi lobbiciliyi (I hisse)”, agm.

40 “Türkiyede Yahudi lobbiciliyi (I hisse)”, agm.

41 Aksel Erbahar, “Russo, Nissim”, in: *Encyclopedia of Jews in the Islamic World*, Executive Editor Norman A. Stillman. Consulted online on 04 May 2018 First published online: 2010

“Gerek *Gençtürkler* harekâtının ve gerekse de *İttihat ve Terakki Cemiyetinin* ortaya çıkmasında ve yayılmasında önemli rol oynayanlardan biri de Yahudi Emanuel Karaso’dur. Emanuel Karaso aynı zamanda “Makedonya Rizorta Lojası” adlı Mason lojasının büyük lideriydi. Emanuel Karaso sonraki dönemlerde - 1908, 1912 ve 1914 yıllarında yapılan seçimlerde üç kez düzenli olarak milletvekili seçilmişti. *İttihat ve Terakki Cemiyetinde* öne çıkan tek Yahudi, elbette Emanuel Karaso değildi. Nissim Masliyah, Albert Ferid Aseo, Albert Fuua, Rafael Benuziya ve Avraam Qalanti adlı Yahudiler de bu toplumun etkin kadroları arasında yer alıyorlardı.”⁴²

Osmanlı İmparatorluğu’nda Yaşayan Yahudiler Arasında Kabala Mistisizminin Gelişimi

Osmanlı İmparatorluğu’nda, özellikle İstanbul şehrinde yaşayan Yahudiler arasında Kabala mistik öğretisi yaygındı. *Kabala sözcüğü, İbranice “קבלה” – “Kibel” kelimesinden türetilmiştir, “kabul etme, elde etme” anlamına gelir. Bu, Tanrı’nın özünü anlamaya çalışan ve insanlar da dahil olmak üzere dünyadaki tüm yaratılmışların nedenini anlamaya çalışan Yahudilerin mistik bir geleneğidir.*⁴³

“Kabala mistik bir öğretiler ve Tevrat’ı ezbere bilmeden Kabala’ı anlamak imkânsızdı. Kabala Tanrının ve meleklerin adlarına büyük önem vermiş, varlığın ve ilahi hükümlerin sırlarını bulmaya çalışmıştır. Onun için bu öğretiye Tevrat’ın söz ve harflerine gizli anlam taşıyan bir tür mistik kod ve şifre gibi yaklaşmıştır. Hatta bazıları Kabala alimlerinin sihir ve büyü yaptığını, olağanüstü güce sahip olduğunu söyler. Doğru, dini açıdan bakarsak, Avraam (İbrahim), Yiçxaq (İshak), Yakov’un (Yakup) doğaüstü güce sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bunlar dinde – “שדוקה חור” - “Ruax Hakodeş” adlandırılan “İlahi Esinlemeler”e ait görülen kişiler olmuşlardır. Fakat Kabalist’lerin en temel işi Tevrat’ı mistik bir şekilde yorumlamaktır. Bu hiç de kolay değildi. Kaynakların verdiği bilgilere inanırsak, Kabala ile sadece erkekler ilgilenebilirdi.”⁴⁴ *Kaynakların verdiği bilgilere göre, Kabalist’ler onlara ek (ilave) sorular sorulmaması ve dindarların onlardan uzak durması için garip şekilde davranırlarmış. Örneğin, Yom Kippur günü oruç tuttıkları halde yemek yemiş gibi görünmek ve toplum tarafından uzaklaştırılmak için sakallarına ekme kırıntıları atarlarmış.*⁴⁵ Onların bu

42 “Türkiyede Yahudi lobbiciliyi (I hisse)”, agm.

43 "הלכה לש הירוטסהה" ("Kabala'nın tarihi") <http://www.kab.co.il/heb/content/view/frame/18538?/heb/content/view/full/18538&main>

44 “Kabala maceram”, 10 Kasım 2010, Estreya Seval VALİ http://www.salom.com.tr/haber-77078-kabala_maceram.html

45 “Kabala maceram”, agm.

harekâtı dindar Yahudiler ve ayrıca toplum tarafından olumsuz bir durum olarak görülmekte idi. Bu eğitimin başlama tarihi enteresandır.

“Yaklaşık 2000 yıl önce, Roma ordusu İsrail topraklarını işgal edince Roma kurallarına karşı çıkan önde gelen hahamlardan biri Şimon Bar Yohay’dı. Hiç de ilginç olmayacak bir şekilde Romalılar haham aleyhine idam cezası çıkardılar. Sonuç olarak, Şimon Bar Yohay oğlu Haham Eliazar ile birlikte Kuzey kasabalarının birinde yakınlardaki mağaraya kaçtı. Bu saklandığı yıllar boyunca Rabbi Şimona Tevrat’ta olan sırlar açıklandı ve öğretildi. Bu sırların doğru bir şekilde anlaşılması durumunda insanın Tanrı’nın kendisini anlamasına izin verileceğine ve insanın Tanrı ile olan ilişkisini güçlendirmesine izin verileceğine inanılıyordu. Romalılar tarafından Rabbi Şimon’a karşı idam cezası iptal edildikten sonra, Şimon İsrail’in kuzey bölümlerine doğru seyahat etmeye ve kendisinin anlamı “parlaklık” olan “רהו” - Zohar kitabında öğrendiği sırları öğretmeye başladı.”⁴⁶ Gelecek birkaç bin yıl boyunca, Kabala’nın öğretimi birkaç bilim insanıyla sınırlıydı. Bu ne anlama geliyor? Herkesin bu eğitimi artık bilmesi gerekmediği anlaşıldı. *Ortaçağda, bu işle uğraşan bilim adamlarının bir çoğu 1492 yılında İspanya’dan çıkarıldıktan sonra İsrail’e yola çıktı ve çoğu Rabbi Şimon’un olduğu araziye yakın olması sebebi ile ve de Kabala ile özel bağlantısının olduğuna inanılan Sefad şehrine geldi.*⁴⁷ *Kabalistik geleneğe göre, Musevîlik’te dört kutsal şehir doğanın bir parçasını temsil ediyor: Kudüs yerdir, Tiveriya sudur, Xevron alevdir, Sefad havadır.*⁴⁸ *Safed Ortaçağ’da Kabala şehri olarak biliniyordu. İspanya’dan sürülen Yahudilerin çoğu Sefadı tercih etti, çünkü Haham Şimon Bar Yohay burada Kabala’nın öğretilerini öğrendi ve öğretti. Mezarı bile Mt. Meron’da yer almaktadır. Kabala geleneği ve kırmızı ip Sefad’da yaratıldı.*⁴⁹ Yukarıda Kabala’nın öğretilerini anlama yolunun Tevrat’ı okuyabilmek ve doğru yorumu yapmak olduğunu belirttik. Şimdi Tevrat’ın nasıl okunacağına bakalım. *Tevrat’ın dört seviyesi vardır. Bunlardan ilki, pşat aşamasıdır ve Tevrat’ın en basit, en temel anlamını açıklar. Örneğin, “Tanrı’nın eli” derken, Tanrı gerçekten fiziksel bir eliyle öngörüliyor.*⁵⁰

“İkinci seviye *remez* oranla daha derindir. Tevrat metinlerinde öngördüğüne, yani mecazi ifadelerle, metaforlara ve sembollere, yani alegorilere izah getiriliyor. Üçüncü seviye olan *draş* Tevrat metinlerine bazı bilgilerin ilave edilmesiyle

46 “Tzfat, The City of Kabbalah, Mystical City”. <https://www.safed.co.il/city-of-kabbalah-html>

47 Tzfat, agm.

48 Tzfat, agm.

49 “Kabbalah in Safed”. <http://www.safed-home.com/kabbalah-in-safed.html>

50 “Kabala maceram”, agm.

açıklamasını öngörüyor. Bu Talmud seviyesi olarak biliniyor. Sonuncu düzey *sod* seviyesi ve anlamı “sır” demektir. Tevrat metinlerinin içinde gizli tutulan anlam araştırılıyor ve evren ile yaratılışın sırları çözülmeye çalışılıyor.”⁵¹ Kabbala seviyesi de işte budur. Bu dört kelimenin baş harfleri meyve bahçesi anlamına gelen PARDES kelimesini oluşturuyor. Tevrat’ı anlamak Cennet bahçesinde gezinmek olarak kabul edilir. Tarih boyunca en ünlü Kabalist’lerin listesi incelenirse, aralarında en çok Sefarad Yahudilerinin olduğunu görürüz.

“Nitekim, yaklaşık 2000 yıl önce yaşayan ve ünlü Rabbi Hilel’in öğrencisi olan Yonatan bin Uziel, günümüzden yaklaşık 1800 yıl önce yaşayan mistik Kabala sırlarının kaynağı olan “Zohar” kitabının yazarı Şimon Bar Yohay, Zoharı 13. yüzyılda İspanya’da ortaya çıkaran Moşe de Leon, Yitshaq Luria, onun öğrencisi Hayim Vital ve diğerleri bunlara örnek gösterilebilir. Bu bilgelerin bazıları öncelikle Osmanlı toprağının batı bölgelerinde, daha sonra Safed şehrinde yerleşti ve sonradan bu şehri Kabbala’nın merkezine dönüştürdüler.”⁵²

Sonuç

Yukarıda yazılanlardan şu sonuç çıkıyor ki, Osmanlı İmparatorluğu’na sığınan ve uzun süre burada yaşayan Yahudiler ülke topraklarında yaşadıkları dönemde gerçekten de kendilerinin altın dönemlerini yaşamışlardır. Öyle ki, İspanya’da ve Portekiz’de başlayan ve Müslümanlara karşı Haçlı Seferi olarak tarihe geçen *Rekonkista* operasyonunun sonucunda Osmanlı İmparatorluğu’na gelen Yahudiler burada en yüksek mevkilere kadar yükselmiş ve önemli görevlerde çalışmışlardır. Bugün de birçok Yahudi bu tarihi topraklarda yaşamaya devam ediyor. Kısacası, belirtebiliriz ki, Türk-Yahudi ilişkilerindeki yakınlık bağımsız Türkiye Cumhuriyeti döneminde de devam etmiştir. Araştırmalara göre, çeşitli Avrupa devletlerinin sığınak mekan vermediği Yahudilere kendi ülkelerinde yaşamaları için her türlü ortam yaratan ve hatta onları buraya gelmek için özendirilen tek devlet Osmanlı Devleti olmuştur. İktidarda olduğu dönemde ülkesinde yaşayan Yahudiler için her türlü olanaklar yaratan, onları yüksek görevlere atayan Kanunî Sultan Süleyman’ın kendisinin de Yahudi kökenli olması ve hatta Yahudi hanımla aile kurması belli olmaktadır. Bu konuda belirtilen kaynaklarda net bilgilerin verilmesi, Sultan Süleyman’ın annesinin de Yahudi olması bunun açık kanıtıdır. Sultan Süleyman’la birlikte Sultan Beyazıt’ın döneminde de Yahudiler Osmanlı topraklarına gelmeye teşvik ediliyordu. Yahudiler Osmanlı imparatorluğu’nun

51 “Kabala maceram”, agm.

52 “Kabala maceram”, agm.

İstanbul, Edirne ve Selanik şehirlerinde daha çok yerleşmişlerdir. Araştırma sonucunda tarihin belli zamanlarında, özellikle 20. yüzyılın başlarında hatta Yahudi sayısının toplam şehir nüfusunun sayısından fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Bu da onlara hoş ilişki gösterilmesine dair bir örnektir. Araştırma sırasında anlaşıldı ki, bu şehirlerde yaşayan Yahudiler temel işgücü olarak görülmüş, üst görevlerde çalışmışlar. Özellikle tıp alanı üzere başarı kazanan Yahudiler saray sultanlarının aile hekimi görevlerine kadar yükselmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Yahudilerin Yahudi lobisinin gelişmesinde de özel rolü olmuştur. Bu yönde Joseph Nassi'nin faaliyeti önemli olmuştur ve Yahudileri birleştirmek yolunda çok önemli adımlar atmıştır. Ayrıca bu bölgede yaşayan Yahudilere adet ve gelenekleri, dini ritüelleri ile ilgili hiçbir sınırlama konulmadığını görmekteyiz. Nitekim, Yahudiler burada kendi ibadetlerini ve geleneklerini rahat şekilde uyguluyorlardı. Bu doğrultuda Kabala öğretisi açık bir örnektir. Yahudi gizemciliği ve mistik gelenekleri ile ilgili olan bu öğreti İstanbul Yahudileri arasında yaygındır. Tevrat'ı derinden öğrenen Yahudiler Kabala öğretisinin gelişiminde de önemli rol oynamışlardır. Belirtilen bilgilerden şu sonucu çıkarabiliriz ki, Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli şehirlerinde yaşayan Yahudilere dini ibadetlerini gerçekleştirmek için herhangi bir kısıtlama getirilmemiştir.

Son zamanlar yaşanan olaylar dışında bugün hızlı bir gelişim gösteren Yahudi-Müslüman, Türkiye-İsrail ilişkileri bölgenin istikrarı ve güvenliği açısından da çok büyük önem taşımaktadır. Devlet yetkilileri bunu dikkate almaktadırlar ve iki ülke arasında tarihin belli zamanlarında yaşanan gerginlikleri kısa bir sürede ortadan kaldırmaya ve en azından karşılıklı ilişkileri korumaya çalışmaktadırlar.

Kaynaklar

Bragadin, Pietro, *Venetian Republic's ambassador in the early years of Suleiman the Magnificent's reign notes "a very beautiful woman of 48, for whom the sultan bears great reverence and love..."* Leslie Peirce (1993). *The Imperial Harem : Women and Sovereignty in the Ottoman Empire* p. 62 ISBN 0-19-508677-5. Oxford University Pres.

Brooks, Andrée Aelion, *The woman who defied kings*, Michigan Universty, Paragon House, 2002, s. 437.

"Don Joseph Nasi - Duke of Naxos" https://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/111925/jewish/Don-Joseph-Nasi-Duke-of-Naxos.htm

Elli Kohen, *History of the Turkish Jews and Sephardim*, University Press of America, 2007. s. 51

Erbahar, Aksel, *Russo, Nissim*, in: *Encyclopedia of Jews in the Islamic World*, Executive Editor Norman A. Stillman. Consulted online on 04 May 2018 First published online: 2010.

Encyclopedia Judaica, Jerusalem, 1971. Vol. 18, s. 269, Dipnot: H. Inalcik, *The Ottoman Empire the Classical Age 1300-1600.*, 1973, s. 23.

Encyclopedia Judaica, Jerusalem, 1971. Vol. 19, s. 303, Bibliografya: A.H. Lybyer, *the Government of Suleiman* (1966); S. W. Baron, in: *Joshua Finkel Festschrift* (1974), s. 29-36.

İspanya: Osmanlı'ya sığınan Yahudilere vatandaşlık daveti, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/03/130308_sefarad_Yahudileri.shtml

"Joseph Nasi (C 1524 - 1579)" <http://www.jewishvirtuallibrary.org/joseph-nasi>

"Kabala maceram", 10 Kasım 2010 Estreya Seval VALİ. http://www.salom.com.tr/haber-77078-kabala_maceram.html

"Kabbalah in Safed" <http://www.safed-home.com/kabbalah-in-safed.html>

Kohen, Elli, *History of the Turkish Jews and Sephardim*, University Press of America, 2007. p.51.

Kurinsky, Samuel, "Jewish Women Through the Ages", Fact Paper 36. http://web.archive.org/web/20150910130317/http://www.hebrewhistory.info/factpapers/fp036_women.htm

Melih, Namer Şalom "Tarihe İz Birakan Yahudi Korsanlar", 16 Aralık 2009.

Mustafazade, Tofiq, *Ümumi Tarih, I Kıtıp, (en qedim zamanlardan XV2I esrin sonunadek)*, İqtisad Universitesi neşriyatı, Bakı 2009, s. 528.

Osmani, Sicil-i, *Kültür Bakanlığı ve Toplumsal Tarih Vakfı*, Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, İstanbul.1996, C 5, s. 1515.

Samuel Kurinsky, “Jewish Women Through the Ages”, Fact Paper 36.

http://web.archive.org/web/20150910130317/http://www.hebrewhistory.info/factpapers/fp036_women.htm

Shaw, Stanford J., *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, Vol. I, 1976. s. 148.

Soyer, François, Reviewed by Dr Ariel Hessayon, Goldsmiths College, University of London, “Jewish Expulsion from Spain to Portugal, 1492.” <http://www.jewishwikipedia.info/1492.html>

“Sultan Süleyman Kanunî -Türk dünyasını muhteşem şahsiyeti” <http://karabakhmedia.az/main/1190-sultan-suleyman-qanuni-turk-dunyasini-mohteshem-shexsiyeti-vdeo.html>

“Sultan 2. Beyazıt Hayatı” <https://www.Kanunîsultansuleyman.net/2-beyazit-hayati/>

“Tenzimatın I dövrü (1839-1853)”. <https://turksunas.wordpress.com/2016/11/11/t%C9%99nzimatın-i-dovru-1839-1853/>

“Türk-Yahudi münasibetlerine kısa tarihi bakış”, Posted: December 12, 2012, Beynelhalk Münasibetler, Benim Makalelerim <https://yazarkesh.wordpress.com/2012/12/12/turk-y%C9%99hudi-munasib-%C9%99t%C9%99rin%C9%99qısa-tarixi-baxis/>

“Türkiyede Yahudi lobbiciliyi (I hisse)” <http://sabiqun.az/pre.php?news=119>

“Tzfat, The City of Kabbalah, Mystical City” <https://www.safed.co.il/city-of-kabbalah-html>

Weiner, Rebecca, “Judaism: Sephardim” <http://www.jewishvirtuallibrary.org/sephardim>

“When the Sultan took in Jewish refugees” <https://972mag.com/when-the-sultan-took-in-jewish-refugees/132676/>

208 דומע, 1989, לארשי וואיזומן, תינאמיתועה דירפמיאב דרפס ידודי, זסווג רהתסא, ונוג אכבר

(Rivka Gonen, Esther Gohaz, Osmanlı İmparatorluğu'nda İspanya Yahudileri, İsrail Müzesi, 1989, s. 208)

"תינאמ'תועה הירפמיאב מידוהיה" ("Yahudiler Osmanlı İmparatorluğu'nda").

[https://he.wikipedia.org/](https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%94%D7%99%D7%94%D7%95%D7%93%D7%99%D7%9D_%D7%91%D7%90%D7%99%D7%9E%D7%A4%D7%A8%D7%99%D7%94_%D7%94%D7%A2%D7%95%D7%AA%27%D7%9E%D7%90%D7%A0%D7%99%D7%AA)

[wiki/%D7%94%D7%99%D7%94%D7%95%D7%93%D7%99%D7%9D_%D7%91%D7%90%D7%99%D7%9E%D7%A4%D7%A8%D7%99%D7%94_%D7%94%D7%A2%D7%95%D7%AA%27%D7%9E%D7%90%D7%A0%D7%99%D7%AA](https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%94%D7%99%D7%94%D7%95%D7%93%D7%99%D7%9D_%D7%91%D7%90%D7%99%D7%9E%D7%A4%D7%A8%D7%99%D7%94_%D7%94%D7%A2%D7%95%D7%AA%27%D7%9E%D7%90%D7%A0%D7%99%D7%AA)

תידוהי תוברת :שדח ידוהי נמו, דלפניו וטרומו חש דוד, וצב ריא, לבוי והימרי, בוקלוו תימלוש מיינרדומ מידוהי מייח ;שדחה נמוב מידוהי-אלו מידוהי : יעיבר דרכ - ידפולקיצנא טבמ - ינוליה נדיעב התומע - אדמל רואל האצוה רתכ, מילשורי, 2007, ינרדומ ידוהי לעפמכ לארשי תנידמ ;תוצופתב תולתל (Shulamit Volkov, Yirmiyahu Yovel, Yair Tzaban, David Shaham ve Morton Weinfeld, *Yeni Bir Yahudi Zamanı: Laik Çağda Yahudi Kültürü - Bir Ansiklopedik Görüş - Cilt IV: Modern Zamanlardaki Yahudiler ve Yahudi Olmayanlar; Diasporada Modern Yahudi hayatı; Modern Yahudi Bir Girişim Olarak İsrail Devleti*, 2007, Kudüs, Keter Yayınevi - Modern Yahudi Kültür Derneği)

במע הרישקו הרשע-עבשה האמב לארשי-נרא ידוהיל לובנתסיא תוליהק לש העויס, האנ-נב וורי, 1999, מע' 106-65 (Yaron Ben-Naeh, *İstanbuluların on yedinci yüzyılda Filistin Yahudilerine yardımları ve onlarla bağlantısı*, Haziran 1999, s. 65-106.)

"הלבקה לש הירוטסיהה" ("Kabala'nın tarihi") <http://www.kab.co.il/heb/content/view/frame/18538?/heb/content/view/full/18538&main>

